

Cilt: 4 Sayı: 7 Ocak 2016 / Volume: 4 Issue: 7 January 2016

KİTAP TANITIMI

Hüseyin Nassâr, el-Mu'cemu'l-Arabî Neş'etuhû ve Tetavvuruhû, Dâru Mısır li't-Tibâa, 4. Baskı, Mısır, 1988, 2 cilt, 682 sayfa.

Tanıtan: Uğur GÜLBİL*

المعجم العربي نشأته وتطوره

تأليف

دكتور حسين نصار
أستاذ متفرغ بكلية الآداب — جامعة القاهرة

نسخة منقحة ومزودة

١٤٠٨/٢١٩٨٨ هـ

الجزء الأول

دار مصر للطباعة
٣٧ شارع كازم صدي

* Yrd. Doç. Dr. Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Öğretim Üyesi, ugurgulbil@kilis.edu.tr.

Eser, Arap Dili ve Edebiyatı'nın İlmü'l-Meâcim adı verilen Sözlükbilim kapsamında değerlendirilen bir çalışmadır. Bu çalışma kelimelerin ilk tedvin edilmesinden başlayarak konusal ve alfabetik sözlükleri ele alan bu alandaki en kapsamlı bir eser olarak nitelendirilebilir. Arapça sözlüklerin ilk olarak hazırlanmasından günümüze kadar ki geçirdiği evreleri ortaya koymaya çalışır. Okuyucuların – özellikle ana dili Arapça olmayan – dînî, siyâsî, iktisâdî ve günlük hayatla ilgili metinleri okurken karşılaştığı anlaşılmayan kelimeleri bulacağı sözlüklerin hazırlanmasındaki üslûbu ortaya koyarak, araştırmacının kelimeleri daha rahat bulmasına yardımcı olmayı amaç olarak edinmiştir.

Eserin Müellifi *Hüseyin NASSÂR*¹, 1925 Mısır Asyut şehri doğumludur. Edip, yazar, muhakkik (araştırmacı) ve Mısırlı tercüman olan müellif, Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirerek burada yüksek lisans ve doktorasını tamamlar. “el-Mu'cemu'l-Arabîyyu Neş'etuhu ve Tetavvuruhu” isimli eseriyle doktor unvanını alır. Aynı bölümde bölüm başkanlığı görevi dışında, Mısır Yazarlar Birliği Üyeliği, Edebiyat ve Dil Araştırmaları Komisyon Üyeliği gibi pek çok görevlerde bulunmuştur. İ'câzul-Kur'an, edebiyat, dil ve tarih alanlarında pek çok eseri bulunmaktadır. “*Neş'etu'l-Kitabi'l-Fenniyye fi'l-Edebi'l-Arabî*”, “*Ta'rîfu'l-Azdâd*”, “*Eş-Şi'ru'ş-Şa'biyyu'l-Arabî*”, “*el-Kâfiye fi'l-Arûz ve'l-Edeb*”, “*Mu'cemu Âyâtî'l-Kur'âni'l-Kerim*”, “*Neş'etu't-Tedvîni't-Tarihi Inde'l-Arab*” eserlerinden bazılarıdır.

Eser, iki cilt olarak hazırlanmıştır. Eser sırasıyla mukaddime, üç kitâb, bu kitaplar altında dokuzu birinci kitapta dördü ikinci kitapta olmak üzere on üç bâb ve bu bablar altında yirmi üç fasıldan oluşmaktadır *Birinci cilt*, *Mukaddime'de* genel olarak Araplar ve Arapça konusu kelimeler yönüyle ele alınır. “*er-Resâilu'l-Lugaviyye ale'l-Mevdûât*” başlıklı *Birinci Kitabın* bablarında ise sırasıyla, garîbu'l-Kur'an, garîbu'l-hadîs, fıkıh sözlükleri; Kur'an ve kabile lügatleri, muarrab gibi konular; hemz kitapları (hemze ile ilgili kitaplar); böcekler, atlar ve insanın yaratılışının ele alındığı kitaplar; nevâdir kitapları; ülke ve yerlerin incelendiği kitaplar; müfred tesniye ve cemilerle ilgili kitapları; kelime yapıları, mastar, fiillerin özel ve genel sigaları, isimlerin incelendiği kitaplar; sıfatların incelendiği kitaplar ele alınır. *İkinci Kitapta* ise, alfabetik sözlük türlerinin her biri bir ekol kabul edilerek incelenir. Dört bab yer alır. Her bir babda bir sözlük ekolü anlatılır. Birinci ekol, altı fasılda ele alınmıştır. Bunlar sırasıyla el-Halîl b. Ahmed'in Kitâbu'l-Aynı, Ebu Ali el-Kâlî'nin el-Bâri'i, el-Ezherî'nin et-Tehzîb'i, İbn Abbâd'ın el-Muhît fi'l-Luga'sı, İbn Sîde'nin el-Muhkem ve'l-Muhîtu'l-Azam'ı son fasılda bu ekolların özellikleri ve eksik yönleri ele alınır. İkinci ekolün fasılları sırasıyla, İbn Dureyd'in el-Cemhere'si, İbn Fâris'in Mucemu Mekâyîsi'l-Luga'sı sonra el-Mucmel'i, son fasılda da bu ekolların özellikleri ve eksik yönleri ele alınır. Üçüncü ekolün fasılları sırasıyla el-Cevherî'nin es-Sihâh'ı, es-Sağâni'nin el-Ubâb'ı, İbn Manzûr'un Lisânu'l-Arab'ı, el-

¹ Hüseyin Nassâr ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.

http://www.marefa.org/index.php/حسين_نصار; https://ar.wikipedia.org/wiki/حسين_نصار;
<http://www.odabasham.net/مقالات/3774-صفحات-مضيفة-من-حياة-الدكتور-حسين-نصار>
<https://www.facebook.com/elromoz/posts/402632859810248>.

Fîrûzâbâdî'nin el-Kâmûsu'l-Muhî'ti, ez-Zebîdî'nin Tacu'l-Arûs'u, Mîrza Muhammed Ali eş-Şîrâzî'nin el-Mi'yâr'ı, son fasılda da bu ekolların özellikleri ve eksik yönleri incelenir. Dördüncü ekolün fasılları sırasıyla ez-Zemahşerî'nin Esâsu'l-Belâga'sı, el-Yesûî sözlükler, Dil Kurumu Projesi, son fasılda da bu ekolların özellikleri ve eksik yönleri ele alınır. *Üçüncü Kitapta* ise ihtiyaç duyduğumuz sözlükler konusu, birinci fasılda eski sözlüklerin eksik yönleri ve ikinci fasılda da ihtiyaç duyduğumuz sözlüklerin özellikleri başlıklarıyla ele alınır.

Müellif eserinde sözlükleri önce kronolojik sırasına göre ele alır. Bunu yaparken de hazırlanış türlerine göre farklı ekoller olarak inceler. Her ekole o türde te'lif edilen sözlükleri ele alır. Sonra bu sözlükleri tek tek, amaçları, amaca ulaşma metodları, özellikleri, müellifin yönelimleri, eksiklikleri, o sözlükle ilgili yapılan tamamlama, açıklama, eleştiri, muhtasar çalışmaları ortaya koyar. Ayrıca alfabetik sözlükleri incelerken de genel olarak sırasıyla sözlükte yer alan harflerin, babların ve kalıpların tertibinden bahsederek sözlük hakkında bilgi verir. Ardından örnek madde tahlillerini yapar. Sözlükle ilgili âlimlerin övgüleri ve eleştirilerini zikreder. En son olarak da sözlüğün eksikliklerini dile getirir. Bütün bunlarla birlikte sözlükler arasında bağlantı kurarak bu sözlüklerin gelişimini, aralarındaki ortak noktaları, kaybolan noktaları da tespit etmeye çalışır.

Eserden birkaç cümle²;

قصد ابن سیده في مُحكمه إلى هدف يَختلف عن هدف الخليل والأزهري، إذ رمى إلى جمع المشتت من المواد اللغوية في الكتب والرسائل في كتاب واحد يغني عنها جميعها، إلى دقة التعبير عن معانيها، وتصحيح ما فيها من آراء نحوية خاطئة ولكنه اتفق مع الأزهري في ربطه اللغة بالقرآن والحديث.

İbn Sîde, Muhkem'inde el-Halil ve el-Ezherî'nin hedefinden farklı bir hedefi amaçladı. Çünkü kitap ve risalelerdeki dil malzemelerinden dağınık olanları onlardan müstağni bir kitapta toplamayı, kelimelerin anlamlarını dikkatli bir şekilde ifade etmeyi, içindeki hatalı nahiv görüşlerini düzeltmeyi hedefledi. Fakat dilin Kur'an ve Hadis'le alakasının kurulması konusunda el-Ezherî'yle anlaştı.

Eser, alanında hazırlanan en geniş ve kapsamlı bir çalışma olarak nitelenebilir. Orta ve ileri düzeyde Arapça bilgisi olanlar için üslûbu genelde sâde ve anlaşılır ancak seviyeli bir metin olarak kabul edilebilir. Yer yer cümlelerde anlaşılma zorluğu görülür.

Okuyucunun bir sözlük hakkında aradığını bulabileceği bir çalışma olarak kabul edilebilir. Arapça olarak hazırlanan her metnin, okunması sırasında karşılaşılan, anlaşılmayan kelimeleri anlamak için sözlüklere bakmak gerekebilir. Kelime arama esnasında kaybedilen zaman ve yaşanan sıkıcı durum her zaman okuyucuya sıkıntı ve usanç verir. Bunu ortadan kaldırmak için günümüzde teknolojik çözümler bulunmaya çalışılsa da hala sözlüklere bakma ihtiyacı devam etmektedir. Kelime bulma zorluğunun ortadan kalkması için elimizde kullandığımız sözlüğün özelliklerini ve nasıl kullanılacağını ve kelimelere nasıl bakmak gerektiğini bilmek gerekir. Bu tür eserler de bu alandaki boşluğu doldurma açısından son derece

² Hüseyin Nassâr, a.g.e. c.1, s. 287.

Hüseyin Nassâr, el-Mu'cemu'l-Arabî Neş'etuhû ve Tetavvuruhû, Dâru Mısır li't-Tıbâa / Uğur GÜLBİL

önemlidir. Arapça olarak hazırlanan sözlüklerin de tabii ki farklı farklı türlerde te'lif edilmesi, kelime bulmada okuyucular için bir zorluk olarak görülebilir. Okuyucu ve öğrenciler açısından da en kullanışlı sözlüğün tespiti önem arz eder.

Kapak tasarımı sade, her hangi bir şekil veya resim bulunmamaktadır. Eser iki cilt toplamda 682 sayfadır. İki cilt bir arada olduğu için ikinci ciltteki sayfa rakamları birden başlamaz kaldığı yerden devam eder. Eser sonunda özel isimler, kitap, dergi ve yer başlıklarının bulunduğu fihristler ve kaynakça yer alır. Kaynakça oldukça zayıf görünse de eserde incelenen kitaplara bakıldığında alanında yazılan hemen hemen en önemli eserleri ayrıntılarıyla incelediği görülür. Eserde konular gayet sistematik bir tarzda ve bilimsel kriterlere uygun olarak ele alınmıştır.